

ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНДИКАТОРІВ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

У статті розглянуто питання створення випереджальних індикаторів ділового клімату на основі показників обстежень ділової активності підприємств. На підставі розрахованих випереджальних індикаторів досліджено стан трьох галузей економік країн – членів і кандидатів у члени ЄС, а також Росії та України.

Ключові слова: обстеження ділової активності (кон'юнктурні обстеження) підприємств, індикатори довіри, індекси підприємницької впевненості, випереджальні індикатори.

Вступ. Сьогодні існує достатньо широкий спектр методів дослідження економічних тенденцій. Вони використовують різноманітні джерела інформації, включаючи кількісну (статистичну, фінансову та іншу) інформацію (виміряну у метричних шкалах) та інформацію якісного характеру (тобто виміряну за порядковою або номінальною шкалою). Одним з джерел постачання такої інформації є кон'юнктурні обстеження (або обстеження ділової активності) підприємств. Для відстеження змін в економіці залучається й комбінована інформація, тобто і якісного, і кількісного характеру.

Останнім часом найпоширенішим способом отримання уявлення про зміни економічних тенденцій є створення та використання різноманітних індикаторів, більшість з яких мають інтегральний (композиційний) характер. У контексті політичного та економічного аналізу індикатори корисні для ідентифікації тенденцій та привертання уваги до специфічних проблем. Вони також можуть стати в пригоді для визначення пріоритетів та головних орієнтирів, а також моніторингу перетворень.

Композиційний індикатор формується, коли окремі показники за визначеною процедурою поєднуються в єдиний індекс на базі обраної моделі. Він повинен добре вимірювати багатовимірні поняття, які не можуть бути пояснені одним окремим індикатором, наприклад: конкурентоспроможність, ринкова інтеграція, інноваційна спроможність, економічна рівновага тощо.

Постановка завдання. Згідно з висловом М. Клементса (M. Clements) та Д. Хендрі (D. Hendry) [3, с. 207], індикатор – це будь-яка змінна, що має надійну інформативність про іншу змінну, яка становить інтерес. У цьому кон-

тексті слід розглядати і композиційні індикатори як надійне джерело інформації про зміни у тій галузі, для якої вони створюються.

Найбільш популярними як компоненти композиційних індикаторів стали показники різних кон'юнктурних обстежень (КО), вони довели свою корисність як самостійні економічні індикатори, що використовуються для різних видів аналізу. Саме на цих проблемах і, зокрема, пошуці оптимального набору випереджальних індикаторів на базі КО зосереджено увагу науковців. З кінця 1990-х років особливо бурхливо почали розвиватися дослідження способів отримання та оцінки різноманітних індикаторів [5–8].

Метою статті є аналіз інформації, що надається європейськими, російськими та українськими інтегральними індикаторами (створеними на основі показників КО за видами економічної діяльності), та дослідження можливості використання для української економіки інших випереджальних індикаторів.

Викладення основного матеріалу. Для відстеження циклічних коливань у різних секторах та за видами економічної діяльності в європейських країнах розраховуються комбіновані індикатори, що називають «Індикаторами довіри» (*“confidence indicators”*, скорочено – *CI*). На їх основі будується композиційний показник, що відображає коливання в економіці Європи у цілому, а також в економічних системах окремих країн-членів та кандидатів у члени ЄС [9].

З 1985 р. Єврокомісія (Департамент з економіки і фінансів) розраховує індикатори довіри для окремих галузей економіки та більш складний композиційний показник індикатор економічних настроїв (*Economic Sentiment Indicator* –

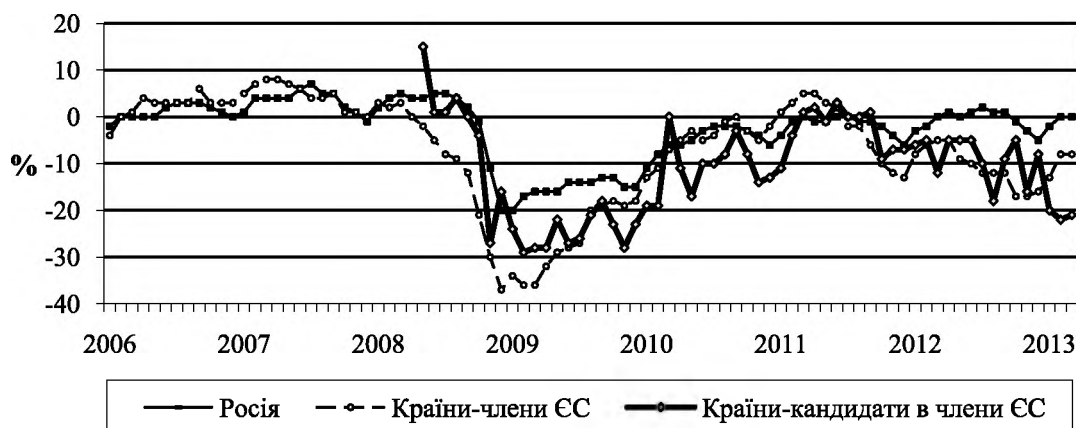

Рис. 1. Індикатори довіри для промисловості (європейські країни та Росія)

ESI), для кожної країни-члена ЄС, Євросоюзу у цілому та зони євро. Він будується на основі галузевих *CI*. Усі комбіновані показники (індикатори довіри за галузями та індикатор економічних настроїв) час від часу, згідно з методологією, переглядаються з метою кращого відображення змін економічного стану як окремої країни, так і країн-членів ЄС [9].

ESI та галузеві *CI* наразі є найбільш популярними індикаторами, що можна пояснити вчасним та одночасним отриманням усіх даних, відсутністю переглядів даних, достатньою довжиною рядів, дослідженням достатньої кількості галузей економіки та великої кількості країн, достатніми розмірами вибірок та добре розробленою методологією, порівняльністю даних за всіма країнами. Ці індикатори стали якісними циклічними показниками, що використовуються політиками, економічними аналітиками, самими підприємствами-агентами ринку та журналістами у країнах ЄС.

Єврокомісія публікує *ESI* та *CI* для всіх країн-членів ЄС та кандидатів: Хорватії, колишньої югославської республіки Македонії та Турції. У 2010 р. нею було перераховано всі часові ряди за новою версією класифікації видів економічної

діяльності (*NACE Rev. 2*). Державна служба статистики України (Держстат України) до кінця 2012 р. збирала інформацію за КВЕД-2005 (аналог *NACE Rev. 1*), а з 2013 р. – за КВЕД-2010 (аналог *NACE Rev. 2*). Федеральна служба державної статистики Росії (Росстат) поки що не перейшла на нову версію цієї класифікації.

Росстат почав публікувати галузеві *CI*, що розраховуються за європейською методологією, з 2006 р., давши їм назву «індекси підприємницької впевненості». Вони розраховуються для промисловості, будівництва, роздрібною торгівлі та сфери послуг [1].

Кон'юнктурні обстеження, що проводяться українськими органами державної статистики, дають можливість розрахувати індекси довіри для таких галузей: з 1997 р. – для промисловості та будівництва, з 2002 р. – для роздрібною торгівлі, з 2010 р. – для сфери послуг [2]. Різні початкові дати розрахунку індикаторів обумовлені наявністю необхідної інформації за відповідними показниками.

Проаналізуємо індикатори довіри за трьома галузями (промисловість, будівництво та роздрібною торгівля) для країн – членів ЄС, кандидатів у члени ЄС, Росії та України, враховуючи специ-

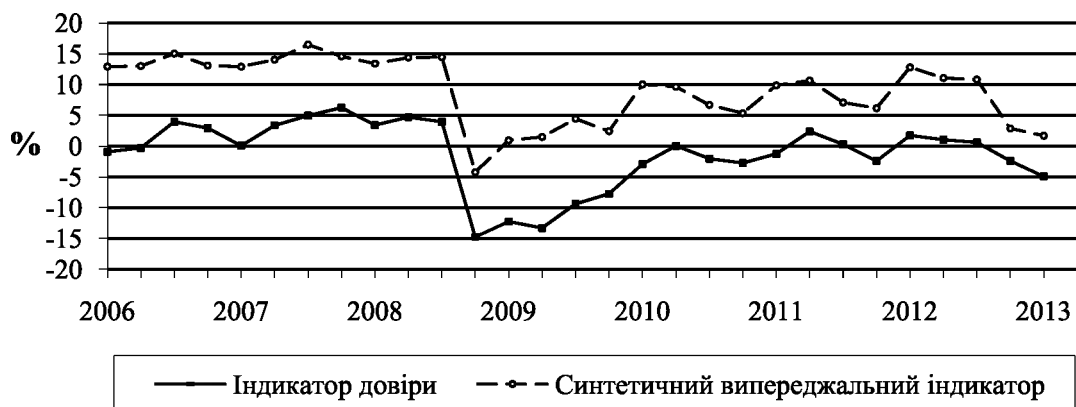

Рис. 2. Індикатори для промисловості України

Рис. 3. Індикатори довіри для будівництва (європейські країни)

фіку проведення в них кон'юнктурних обстежень підприємств. Інформація щодо європейських та російських *CI* взята з відповідних сайтів [1; 4], українські індикатори розраховані автором за інформацією національних КО.

Промисловість. Кон'юнктурні обстеження цієї галузі в країнах ЄС та кандидатах проводяться щомісячно, індикатор розраховується для підприємств тільки переробної промисловості як середнє арифметичне значення балансів оцінок рівня попиту, запасів готової продукції (з протилежним знаком) та змін обсягів випуску продукції у наступному періоді. Критерії відбору підприємств для опитувань (щодо розміру підприємств за чисельністю працюючих, видів економічної діяльності, способів формування сукупності для опитування) по країнах розрізняються.

Росстат також проводить щомісячні обстеження підприємств промисловості, розраховуючи *CI* по аналогічних показниках, але при цьому публікуються три Індекси підприємницької впевненості: для добувної, переробної промисловості та сфери виробництва й розподілення електроенергії, газу та води. Для порівняння з європейськими

індикаторами проаналізовано тільки російський індекс для переробної промисловості. Ще однією особливістю розрахунку цих індексів є те, що у промисловості опитуються тільки великі та середні підприємства, хоча за європейською методологією до опитувань треба залучати підприємства всіх розмірів, адже думки керівників можуть суттєво відрізнитись (залежно від обсягів виробництва на їх підприємстві та кількості зайнятих).

На рис. 1 представлено динаміку змін зазначених індикаторів у 2006–2013 рр.

З рис. 1 добре видно, що кризове падіння у країнах-членах ЄС зафіксовано на початку 2008 р., а у кандидатів у члени ЄС та Росії – у жовтні. Причому найбільша глибина падіння промисловості спостерігалась у найбільш розвинутих країнах, найменша – у Росії. Зростання *CI* у 2011 р., навпаки, найбільш інтенсивне – у членів Євросоюзу, проте в 2012 р. російська промисловість почувається краще за інші країни. У цілому весь розглянутий період не демонструє значень індикаторів, що суттєво перевищують нульову позначку, тобто відбивають зростання промисловості країн.

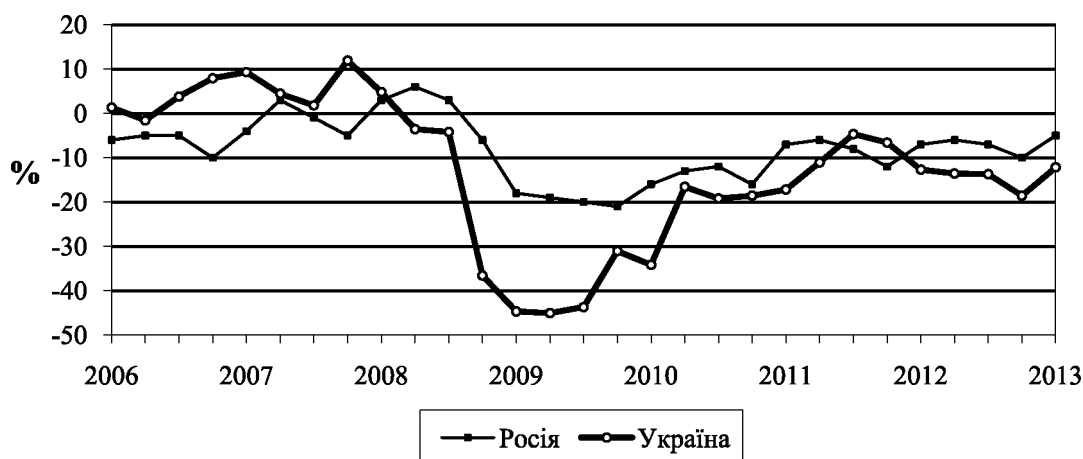

Рис. 4. Індикатори довіри для будівництва (Росія та Україна)

Рис. 5. Індикатори довіри для роздрібно́ї торгівлі (європейські країни)

В Україні обстеження всіх галузей економіки проводяться щоквартально. *CI* для промисловості розраховується за показниками, аналогічними європейським та російським; опитуються підприємства всіх груп за розмірами та видами економічної діяльності, включаючи добувну промисловість і виробництво та розподілення електроенергії, газу та води. На рис. 2 представлено індикатор, розрахований для всіх зазначених видів діяльності. Наведено також синтетичний випереджальний індикатор, побудований за власною методологією: для розрахунку використовуються додаткові до зазначених вище показники, які, на нашу думку, теж мають подавати попереджувальні сигнали щодо змін фаз бізнес-циклу, тобто мають випереджальний характер. До таких показників віднесено: зміни майбутнього фінансово-економічного стану, оцінки рівня закордонного попиту, майбутні зміни попиту на продукцію.

Українські підприємства, демонструючи притаманний їм оптимізм стосовно майбутнього, надали інформацію, яка дозволила отримати де-

що вищі значення індикатора довіри, ніж для інших країн. Саме прогностичні показники, що входять до складу цих індикаторів, суттєво підвищують їхні значення.

Як видно з рис. 2, обидва індикатори, схоже, відображають зміни тенденцій, проте в певні періоди Синтетичний випереджальний індикатор раніше та краще показує ці зміни (наприклад, уповільнення, що розпочалося наприкінці 2008 р., більш рельєфні зміни протягом 2009–2010 рр.). Але загальний збіг «руху» обох кривих та їх відповідність реальним змінам у промисловому виробництві свідчать про якість побудованих індикаторів і можливість їх використання для аналізу.

Будівництво. Європейські країни проводять обстеження цієї галузі щомісячно, а Росія та Україна – щоквартально. Індикатори у всіх країнах розраховуються як середнє арифметичне значення балансів оцінок обсягів замовлень, прийнятих підприємством, та змін кількості зайнятих у наступні 3 місяці.

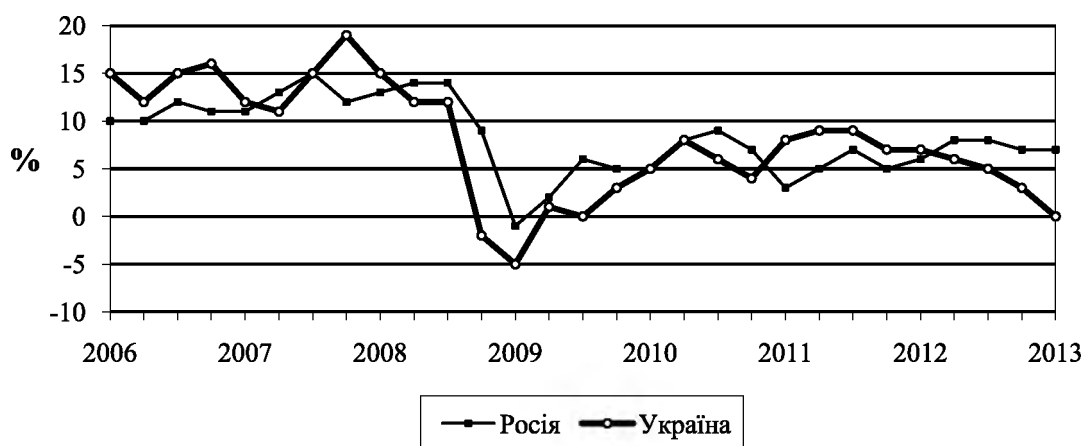

Рис. 6. Індикатори довіри для роздрібно́ї торгівлі (Росія та Україна)

На рис. 3–4 представлено зміни відповідних індикаторів, які дозволяють зробити висновки, що найбільший спад у галузі будівництва під час останньої кризи зареєстровано у країнах-кандидатах у члени ЄС та Україні (значення балансів дорівнюють відповідно -55 % та -45 %), найменший – у Росії (-21 %). При цьому українські будівельні підприємства продемонстрували найінтенсивніші темпи зміни ситуації на краще протягом 2010–2012 рр., хоча говорити про зростання (тобто позитивні значення індикаторів цієї галузі) поки що зарано для усіх країн.

Роздрібна торгівля. Періодичність проведення обстежень цієї галузі у європейських країнах, Росії та Україні відповідає періодичності обстежень у будівництві. Індикатор довіри для торгівлі розраховується як середнє арифметичне значення балансів поточних змін ділової активності підприємства (або економічного стану – у російських та українських обстеженнях), рівня складських запасів (з протилежним знаком) та змін ділової активності (економічного стану) підприємства у наступні три місяці.

Порівняння графіків, поданих на рис. 5–6, дає підстави зробити висновки про схожість коливань *CI* для торгівлі та будівельної галузі. Хоча індикатори, розраховані за інформацією торговельних підприємств європейських країн, мають тільки позитивні значення останні два

роки, а Росії та України – з 2010 р. Тобто по-жвавлення після кризи у роздрібній торгівлі всіх країн відбулося значно раніше, ніж у будівництві.

Висновки. Отже, інформація якісного характеру, що надходить з кон'юнктурних обстежень підприємств, є корисним альтернативним джерелом даних для створення випереджальних індикаторів. Це довели багаторічні дослідження європейських економістів, які працюють у Єврокомісії, національних статистичних офісах, науково-дослідних економічних і статистичних інститутах. Такі індикатори також достатньо добре відображають зміни економічних тенденцій російської та української економік. Проте, виходячи з особливостей розвитку економік пострадянських країн, слід зосередитись на пошуку власних, більш точних індикаторів, які би могли врахувати не тільки особливості економіки, що розвивається, але й менталітет респондентів (наприклад, завищений оптимізм стосовно майбутнього та занадто великий песимізм стосовно сьогодення), який, як виявилось, в Україні суттєво впливає на кінцеву інформацію, а отже, і на значення випереджальних індикаторів.

Тому треба продовжувати пошуки таких індикаторів для української економіки, які б найточніше відображали її зміни та завчасно надавали про них попереджувальні сигнали.

Список літератури

1. Опережающие индикаторы по видам экономической деятельности [Электронный ресурс] // Сайт Федеральной службы государственной статистики России. – Режим доступа: http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/leading_indicators. – Название с экрана.
2. Пугачова М. В. Методологічні засади статистичного моніторингу ділової активності підприємств : монографія / М. В. Пугачова – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2007. – 535 с.
3. Clements M. Forecasting Economic Time Series / M. Clements, D. Hendry. – Cambridge : Cambridge University Press, 1998. – 328 p.
4. European Commission, Directorate General of Economic and Financial Affairs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/index_en.htm.
5. Gayer C. Using Factor Models to Construct Composite Indicators from BCS Data. A Comparison with European Commission Confidence Indicators [Електронний ресурс] / C. Gayer, J. Genet // European Economy, Economic Papers. – 2006. – № 240. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_papers/2006/economicpapers240_en.htm 1.
6. Mitchell J. Aggregate Versus Disaggregate Survey-Based Indicators of Economic Activity [Електронний ресурс] / J. Mitchell, R. J. Smith, M. R. Weale // Materials of 27th CIRET Conference. Warsaw, September, 14–17, 2004. – 26 p. – Режим доступу: <http://www.ciret.org/conferences/warsaw2004>.
7. Pellissier M. Business Confidence, Business Climate and Business Activity Expectations Indicators Measuring the Same Business Horizon [Електронний ресурс] / M. Pellissier // Materials of 27th CIRET Conference. Warsaw, September, 14–17, 2004. – 21 p. – Режим доступу: <http://www.ciret.org/conferences/warsaw2004>.
8. Silgoner M. A. An Overview of European Economic Indicators Great Variety of Data on the Euro Area, Need for More Extensive Coverage of the New EU Member States [Електронний ресурс] / M. A. Silgoner // Materials of 28th CIRET Conference. Rome, September, 20–23, 2006. – 15 p. – Режим доступу: <http://www.ciret.org/conferences/rome2006>.
9. The Joint Harmonised EU Programme of Business and Consumer Surveys: User Guide. – Brussels : European Commission, Directorate General of Economic and Financial Affairs, 2006. – 71 p.

M. Pugachova

THE USE OF THE EUROPEAN INDICATORS FOR RESEARCH OF THE UKRAINIAN ECONOMIC TENDENCIES

In the article the question of creation of the leading indicators of business climate is considered on the basis of indicators of enterprises' business tendency surveys. On the basis of the expected leading indicators was investigated the situation in three industries of economies of countries – members and candidates of members of EU, and also Russia and Ukraine.

Keywords: business tendency (conjuncture) surveys of enterprises, confidence indicators, indicators of enterprises' business activity, leading indicators.

Матеріал надійшов 13.05.2013

УДК 336.64

Сінельнік В. В.

РОЛЬ ТА МІСЦЕ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ НАДІЙНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

У статті визначено ключові елементи ризик-менеджменту страхових компаній, фактори впливу на організацію системи управління ризиками з метою підвищення фінансової надійності страхових компаній.

Ключові слова: ризик-менеджмент, страхування, фінансова надійність, платоспроможність.

Вступ та постановка проблеми. Ризик-орієнтоване управління страховими компаніями є відносно новим напрямом на страховому ринку України, який активно обговорюється науковцями, практиками у сферах страхового бізнесу та державного регулювання ринку фінансових послуг. Актуальність питання щодо ролі та місця ризик-менеджменту у забезпеченні платоспроможності страхових компаній зумовлена такими факторами: зміна умов ведення страхової діяльності (розвиток технологій та Інтернет), зростання глобальної конкуренції, зростання очікувань споживачів фінансових послуг, зростання кількості та обсягів поглинань у страховому бізнесі, запровадження практики державного регулювання надання фінансових послуг з урахуванням оцінки ризику, прагнення до ефективності надання страхових послуг з метою збереження довгострокової фінансової надійності страховиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління ризиками як цілісний підхід до комплексного управління страховою компанією стає все більш важливою темою для вчених і практиків протягом останніх років. Так, Ю. М. Коваленко одним із першочергових напрямів реформування інституційного середовища фінансового сектора виділяє удосконалення системи корпоративного управління [6, с. 137].

На думку В. З. Бурчевського, особливими конкурентними перевагами на страховому ринку є розвиток альтернативних організацій страхування та використання інструментів ризик-менеджменту [4, с. 179].

Дослідженнями в галузі управління ризиками страхових компаній та основ забезпечення платоспроможності страховиків займалися такі науковці і практики: В. Д. Базилевич, В. М. Біло-